

## ROMEINSE MUNTSCHELVONDST UIT LIER

Op de studiedag, die op 3 april 1966 door het Centrum voor studie van land en volk in de Kempen werd gehouden in de abdij van Tongerlo, vormde ook de romanisering van de Kempen een van de besproken onderwerpen. De gegevens over deze periode zijn nog altijd vrij schaars; wel blijkt, dat de Kempen bijna uitsluitend door inheemse bevolkingsgroepen werden bewoond, terwijl b.v. Haspengouw en Zuid-Limburg een rijkere villastreek vormden. Op de vergadering te Tongerlo werd door de heer Raymond Peeters, archivaris te Turnhout, de aandacht gevestigd op een schatvondst van Romeinse munten; deze vondst uit Lier, bestaande uit ca 4000 Romeinse munten uit de 4de eeuw, vertoont nauwe verwantschap met de muntvondst te Hapert, die uit ca 2500 4de-eeuwse munten bestond.

De provincie Antwerpen is evenals het aangrenzende westelijk deel van Noord-Brabant armer aan prae- en protohistorische vondsten dan Belgisch Limburg en de oostelijke helft van Noord-Brabant. In de provincie Antwerpen werden sporen uit de Steentijd gevonden te Oostmalle en een neolithische heuvel en enige grafheuvels uit de Bronstijd werden te Weelde opgegraven; Grobbendonk leverde Romeinse grafvondsten, dakpannen en hypocaustumtegels op en tevens Merovingische graven <sup>1)</sup>. Te Gierle werd onlangs op het nieuwe kerkhof een urnenveld ontdekt. Een bronzen bijl werd gevonden te Meerhout bij Geel en een Merovingisch grafveld te Meer. Te Mol werd een grafheuvel uit de Jonge Steentijd en de Bronstijd opgegraven <sup>2)</sup>. Uit de Romeinse periode werden enige sporen van een inheemse nederzetting gevonden te Kontich <sup>3)</sup>. Te Antwerpen zelf werden langs de kaden van de Schelde in het oude stadscentrum vele resten teruggevonden van een bescheiden nederzetting, die dateert uit de jaren ca 140 tot ca 300; veel aardewerk en vele bouwfragmenten werden opgegraven, maar geen sporen van de vroegere gebouwen evenmin als munten <sup>4)</sup>. Het Kempisch Museum te Turnhout bevat o.a. naast bronzen bijlen en andere voorwerpen uit de omgeving van Baelen-Gheel-Meerhout, naast urnen uit Rijkevorsel ook Romeins aardewerk en Romeinse munten uit Grobbendonk en een merkwaardig bronzen Romeins standaardhoofd uit

<sup>1)</sup> H. Roosens en G. Beex, *Kroniek 1957-1959* (opgravingen in de provincie Antwerpen), *Helinium* II, 1962, p. 266-275. P. Janssens en H. Roosens, *Lijkverbranding en lijk-begraving op het Merovingisch grafveld te Grobbendonk*, *Helinium* III, 1963, p. 265-272.

<sup>2)</sup> *Helinium* II, 1962, p. 255-259.

<sup>3)</sup> R. Borremans, *Archaeologisch onderzoek van de „Motte” te Kontich*, *Bijdragen tot de Geschiedenis, inzonderheid van het oud hertogdom Brabant*, 43, 1960, p. 311-338 (p. 311-329 11de-14de eeuw; p. 330-333 inheemse nederzetting in de Romeinse tijd).

<sup>4)</sup> Olga Vandenborn, *Gallo-Romeinse vondsten te Antwerpen (1952-1961)*, *Helinium* V, 1965, p. 252-283. Cf. K.C. Peeters, *St. Willibrordus Antwerpen en Brabant*, *Bijdragen t.d. Gesch.* 41, 1958, p. 162-180.

Vorselaar, dat aan Grobbendonk grenst <sup>5)</sup>). In 1951 ontving het museum meer dan 500 Romeinse munten, afkomstig uit de grote schatvondst te Lier. De muntschat werd ontdekt in mei-juni 1937 bij de bouw van de autobusgarage van Kruger op de weg Aerschot-Lier; al heel spoedig was de schat verdeeld. In 1948 werd er voor het eerst officieel melding van gemaakt. Oorspronkelijk zou de gehele vondst ongeveer 4000 kleine bronzen munten hebben bedragen; het grootste deel hiervan werd verdeeld onder de heren Nauwelaerts, Quisenaeerts en Verhulsel, drie geassocieerden van de firma Kruger, en de architect, de heer Sol. Vrij talrijke munten zijn echter ook uitgedeeld aan de werknemers; het deel van de heer Verhulsel werd gestolen. Toen Mej. Jacqueline Lallemand haar publicatie over deze grote muntvondst voorbereidde, beschikte zij over 2333 munten en fragmenten. Voor de uiterst belangrijke en nauwkeurige studie over deze munten mag ik naar haar artikel verwijzen <sup>6)</sup>). Intussen had de heer Raymond Peeters te Turnhout in 1951 van Mevr. Melis-Sol, dochter van voornoemde architect, een gedeelte van deze muntvondst ontvangen voor het museum te Turnhout. Een bezoek aan de heer Peeters in april 1966 leidde tot de herontdekking van dit verloren gewaand deel. Het is te hopen, dat ook dit gedeelte op dezelfde degelijke wijze zal worden bewerkt als de rest van de schatvondst. Hier volgt slechts een summier overzicht van de belangrijke muntvondst te Lier en een vergelijking van deze vondst met enige soortgelijke vondsten uit de Kempen.

Van de 2333 munten, die mej. Lallemand in haar onderzoek kon betrekken, waren er meer dan 1200 waarop de naam van de keizer niet meer leesbaar was; bijna alle munten waren echter naar hun type te determineren. Onder de zoekgeraakte maar in het museum van Turnhout teruggevonden munten, 532 in totaal, waren er 267 onleesbaar; daarnaast bevat dit deel 76 brokstukken van munten. Beide muntgroepen bevatten enige oudere munten, zoals uit het volgend overzicht blijkt.

Reeds gepubliceerd (mej. Lallemand):	Nieuw ontdekte groep:	
lulia Domna (denarius, geslagen tussen 196 en 211)	1	Victorinus (265-270; ant.) 1 Tetricus (270-273; ant.) 1 Claudius II (268-270; ant.) 1
Constantinus I (308-337)	1	
Constantinus II (Caesar 317-337)	1	
Constantius II (337-361)	12	Constantius II (3 + 2 halve) 5
Constans (337-350)	3	Constans 2
Julianus (360-363)	2	

<sup>5)</sup> J. E. Jansen o. praem., Een Kempisch Museum te Turnhout, Taxandria N. R. III, 1931, nr. 1.

<sup>6)</sup> Jacqueline Lallemand, Lierre: bronzes de Constantin I à Arcadius-Honorius, Etudes numismatiques 3, Bruxelles 1965 (Bibl. royale de Belgique. Cabinet des médailles), p. 49-87. - Ik ben de heer drs. W. A. van Es, die mij op dit artikel attent maakte en het ter inzage opzond, hiervoor zeer erkentelijk.

Valentinianus I (364-375)	3		
Valens (364-378)	4	Valens	1
Gratianus (367-383)	3	Gratianus	1
Valentinianus II (375-392)	106	Valentinianus II	14
Theodosius I (379-395)	165	Theodosius I (21 + 1 halve)	22
Magnus Maximus (383-388)	9	Magnus Maximus	3
Flavius Victor (388)	9	Flavius Victor	2
Eugenius (392-394)	18	Eugenius	1
Arcadius (395-408)	514	Arcadius	95
Honorius (393-423)	249	Honorius	34
	---		---
	1100		183

De volgende muntplaatsen zijn in de schatvondst vertegenwoordigd (de tussen haakjes geplaatste getallen geven de muntplaatsen van de nieuw ontdekte muntgroep):

Trier (tot 395) 80 (8); Lyon (tot 395) 109 (15);  
 Arles (tot 395) 405 (31); Aquilea 47 (4);  
 Rome 267 (19); Siscia 1; Thessalonica 3; Heraclea 1;  
 Constantinopel 1; Cyzicus 2; Antiochie 4.

Daar de voorlopige publicatie van de muntvondst uit Hapert gebaseerd is op Cohen <sup>7)</sup>, volgt dit overzicht van de Turnhouse muntgroep uit Lier dezelfde auteur:

1. Victorinus (Tetricus?): antoninianus; keerzijde met staande Pax.
  2. Tetricus of Victorinus: antoninianus; kz. Fides met twee standaarden <sup>8)</sup>
  3. Claudius Gothicus: antoninianus; DIVO CLAVDIO en (Consecre) TIO met altaar.
- 4-8. Constantius II 5 ex. aes III (16-18 mm)
- |               |  |
|---------------|--|
| Cohen 45 (?)  | FEL TEMP REPARATIO (?)                           |
| Cohen 93      | GLORIA EXERCITVS; R (?) -ster-S                  |
| Cohen ?       | GLORIA ROMANORVM                                 |
| Cohen 139 (?) | gehalveerde munt                                 |
| Cohen 335 (?) | gehalveerde munt; (Vot) X(X) MV(lt) XX(X) en SMA |
9. Constantius of Constans. twee Victoriae, waartussen S T (Lyon)
- 10-11. Constans 2 ex. aes IV
- |           |  |
|-----------|--|
| Cohen 178 | VICTORIA AVGGG (twee Victoriae)            |
| Cohen 179 | VICTORIAE DD AVGG Q NN; TRP; in het veld D |
12. Valens 1 ex.
- |              |                     |
|--------------|---------------------|
| Cohen 56 (?) | VICTORIA AVGGG; CON |
|--------------|---------------------|
13. Gratianus 1 ex. aes III (18 mm)
- |          |                        |
|----------|------------------------|
| Cohen 23 | GLORIA ROMANORVM; SMAQ |
|----------|------------------------|
- 14-27. Valentinianus II 14 ex.
- |          |   |
|----------|---|
| Cohen 30 | SALVS REIPVBLICAE (1 ex. met CON; 2 ex. RP)       |
| Cohen 46 | VICTORIA AVGGG (1 ex. met CON; 6 ex. PCON; 4 ex.) |

<sup>7)</sup> W. H. Th. Knippenberg, Romeinse munten uit Hapert, Jaarboek voor Munt- en Penningkunde 39, 1952, p. 94-96. Dezelfde, Een Romeins muntnest uit Hapert, Brabantia 1, 1952, p. 18-22. - De munten zijn genummerd naar H. Cohen, Description historique des monnaies frappés sous l'empire romain, d. VII en VIII, Parijs-Londen 1888 en 1892.

<sup>8)</sup> Drs. Joh. S. Boersma te 's-Gravenhage is zo vriendelijk geweest de moeilijk leesbare munten nr 1, 2, 9, 27, 28, 70, 152, 153, 187 + 1 ex. te determineren, waarvoor ik hem gaarne mijn dank betuig.

28. Valens of Valentinianus aca III: Gloria Romanorum
- 29-50. Theodosius I 22 ex.  
 Cohen 30 SALVS REIPVBLICAE (1 ex. AQP; 7 ex)  
 Cohen 41 VICTORIA AVGGG (1 ex. LVGP; 1 ex. SCON;  
 1 ex. .CON; + 8 ex.)  
 Cohen 43 VICTORIA AVGGG (twee Victoriae)  
 Cohen 41 met LVGS; gehalveerde munt  
 Cohen ? 1 ex.
- 51-53. Magnus Maximus 3 ex.  
 Cohen 7 SPES ROMANORVM (1 ex. TCON; 1 ex. SMT;  
 1 ex. .T)
- 54-55. Flavius Victor 2 ex.  
 Cohen 7 SPES ROMANORVM (1 ex. TCON; 1 ex. SMAQP)
56. Eugenius 1 ex.  
 Cohen 5 SPES ROMANORVM
- 57-151. Arcadius 95 ex.  
 SALVS REIPVBLICAE (12 ex.)  
 VICTORIA AVGGG (één Victoria; 82 ex., waarvan 4  
 met TR, 11 met LVGP, 8 met  
 PCON, 1 met SCON, 11 met  
 TCON en 47 met onleesbare  
 muntplaats)  
 VICTORIA AVGGG (twee Victoriae; 1 ex. met RT)
- 152-153. Arcadius of Honorius  
 SALVS REIPVBLICAE (1 ex. met RP)  
 VICTORIA AVGGG
- 154-187. Honorius 34 ex.  
 Cohen 32 SALVS REIPVBLICAE (8 ex., waarvan 6 met  
 DNONORIVS PF AVG uit  
 muntplaats Rome)  
 Cohen 39 VICTORIA AVGGG (1 ex. met LVGP; 6 ex. TCON;  
 2 ex. met. CON; + 11 ex.)  
 Cohen ? 6 ex. (waarvan een met Victoria uit Rome)

Daarnaast bevat de Turnhoutse groep 76 muntfragmenten en 267 onleesbare munten, o.a. 3 ex. met muntplaats TR en 2 ex. met muntplaats RP; de meeste zijn van het type Salus Reipublicae of Victoria Auggg. en behoren bij Arcadius of Honorius.

De gehele muntschat van Lier, waarvan thans dus 2863 munten bekend zijn is volgens Mej. Lallemand begraven na de dood van Theodosius I (jan. 395) en waarschijnlijk in de eerste jaren van de 5de eeuw.

Ook te Helchteren (Belgisch Limburg) is een muntschat gevonden, waarvan 165 munten te identificeren waren; deze reiken van Gratianus tot Honorius. Deze schat is ongeveer in dezelfde jaren als die uit Lier begraven.

Een verwante muntschat uit Keulen heeft munten van na 402 en is waarschijnlijk na 408 begraven. De muntschat uit Hapert, 2598 munten, is zeker ook na 402 begraven en volgens het jongste onderzoek waarschijnlijk eerst na 425. Zij sluit de rij van de muntschatten, die in het begin van de

5de eeuw in onze streken werden begraven, af.

Mej. Lallemand publiceerde onlangs nog twee 19de-eeuwse muntvondsten, beide uit Tongeren (Belgisch Limburg), die met de twee grootste muntvondsten uit Noord-Brabant, nl. te Hapert en te Vught, enige verwantschap vertonen. In 1892 werden te Koninksem bij Tongeren ca 300 kleine bronzen munten gevonden, waarvan 57 antoniniani van Gallienus, Postumus en Tetricus in 1902 bekend werden; thans is de gehele muntschat onvindbaar <sup>9)</sup>. Bij de Essche Stroom te Vught werden in 1962 meer dan 4800 munten gevonden, alle uit dezelfde jaren 253-275 <sup>10)</sup>; zij zijn waarschijnlijk in dezelfde onrustige tijd van Frankische invallen begraven als de schat van Koninksem.

In 1894 werd wederom te Koninksem een muntvondst gedaan, die eveneens in 1902 bekend werd. Van de toen nog aanwezige 346 munten en fragmenten heeft Mej. Lallemand er 216 teruggevonden; van deze waren er 58 niet leesbaar. Deze schat bevat evenals die uit Lier drie gehalveerde munten; een denarius van Severus Alexander (222-235), een munt van Constantinus I en een onleesbare. Naast enige 3de-eeuwse munten, de denarius van Severus Alexander, antoniniani van Claudius II (2), Victorinus (1) en Tetricus (4), bevat deze schat de volgende munten: Constantinus I (1), Helena (1), Constantinus II Caesar (1), Constantius II Caesar (1), Constantinus II (3), Constantius II (3), Constans (4), Valentinianus II (1), Theodosius I (2), Flavius Victor (1) en Arcadius (4). Als muntplaatsen worden genoemd Trier (15), Lyon (7), Arles (3), Rome (4) en Alexandria (1). Ook deze schat is begraven, evenals die van Helchteren en Lier, in de eerste decade van de 5de eeuw. Hapert blijft voorlopig de jongste vindplaats in het Kempisch gebied.